

Hvide Sande i 90 år

– not the same procedure as last year

Af Caroline E. Larsen & Christian Ringskou

En mand står i toppen af et fyrtårn, han holder øje, venter. Det er nat. Endnu en mand dukker op i fyret. De to mænd slås. Det er brutalt, en kamp til døden. Mens lyskeglen fejer, får den ene mand lagt en løkke om halsen på den anden og skubber ham. Ikke ned ad trappen, men ned i skakten, som den lange snoede trappe skaber. Der hænger han så, i bunden ved fyrets indgang...

Nogenlunde sådan startede TV2's krimiserie *Hvide Sande*, der fik premiere i foråret i 2021. Serien tog udgangspunkt i den lille by ved Vesterhavet, og scenerne var lokale steder som værtshuset Æ' Karklud og to af Ringkøbing-Skjern Museums besøgssteder: Abelines Gaard og Lyngvig Fyr. Sidstnævnte fik en form for hovedrolle ved både at blive brugt som logo til serien – og som gerningssted. Serien, der har Carsten Bjørnlund og Marie Bach Hansen i hovedrollerne, havde hver uge over en halv million seere.¹

Krimiserien gav øget opmærksomhed på Ringkøbing-Skjern Museums to besøgssteder nord og syd for Hvide Sande, og den blev en slags optakt til et 2021 med fokus på fiskerbyen længst mod vest.

Med det stigende fokus på den unge by besluttede Ringkøbing-Skjern Museum i samarbejde med Fiskeriets Hus i Hvide Sande at lave en gådejagt gennem byen. Mens denne artikel primært fortæller om, hvordan Hvide Sande blev til, handler gådejagten om Hvide Sande under Anden Verdenskrig. Byens placering mellem fjord og hav var pludselig ikke kun ideel for fiskere, men også for soldater. Der

blev bygget en bunker på toppen af "Troldebjerg", byens højeste punkt, og man skulle vise identifikationspapir, når man ville over slusen. De første gæster kunne tage på gådejagt i sommeren 2021. Vil du også på gådejagt i Anden Verdenskrigs Hvide Sande? Gå ind på www.krigenkoder.dk og start jagten.

Gådejagten blev starten på en sommer med samarbejde mellem Ringkøbing-Skjern Museum, Fiskeriets Hus og Holmsland Klit Turistforening, og da fejringen af byens 90-års fødselsdag stod for døren, blev vi bedt om at bidrage med en billed- og plancheudstilling. De følgende sider er "genbrug" fra udstillingen. Vi byder på en fortælling om en lille by, hvis historie er bestemt af det store hav.²

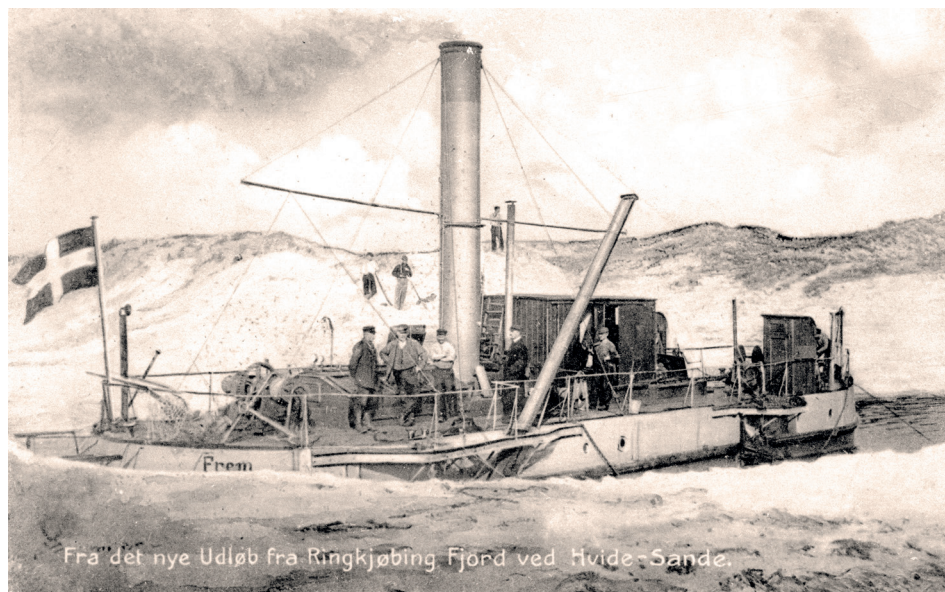
Tag på gådejagt i Hvide Sande og knæk krigen koder. Gådejagten er lavet i samarbejde med gådefirmaet Tankespil og Fiskeriets Hus.

Gennemskjæringen ved Hvide Sande

▲ Ringkøbing Fjords naturlige udløb er ved Nymindegab mod syd. Men vandets lange vej gav problemer for både landbrug, fiskeri, og søfart. I 1908 blev det derfor besluttet at etablere en 20 meter bred og 2,5 meter dyb kanal med tilhørende bro ved det øde Hvide Sande.

► Sandpumperen FREM på vej gennem Holmsland Klit. Den 4. marts 1910 var der hul igennem. Det første beskedne Hvide Sande var en realitet.

Fra det nye Udløb fra Ringkøbing Fjord ved Hvide Sande.

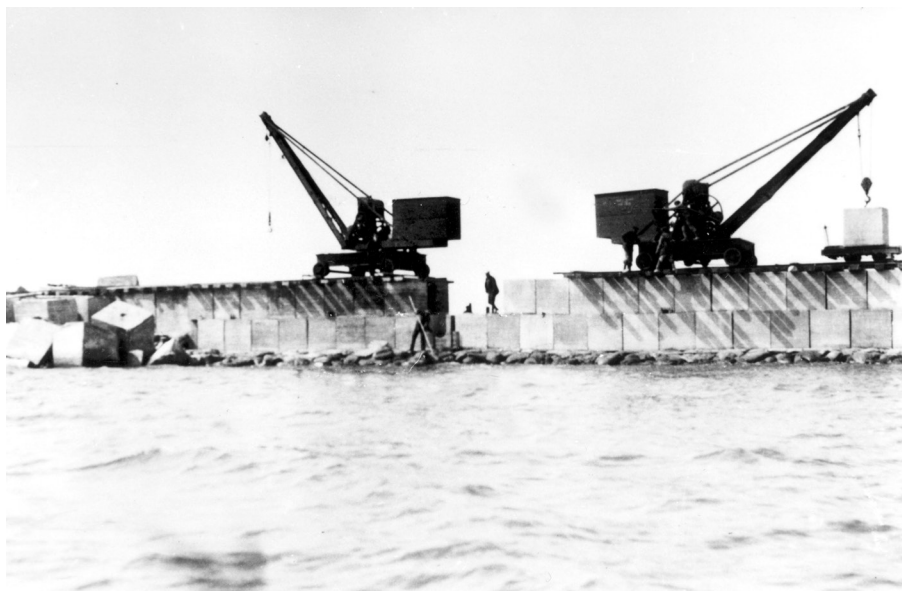

▲ Borgere fra Ringkøbing på den lille bro over det første Hvide Sande. Læg mærke til den rivende strøm. Broen mistede snart kontakten med land. Strømmen tidoblede kanalens bredde, og naturen tog magten over menneskenes eksperiment.

◀ Efter en storm i november 1911 var den første ubeskyttede Hvide Sandekanal vokset fra 20 meter til 260 meter i bredden. En hundredårshændelse nu kunne resultere i tre meter forhøjet vandstand ved hele Ringkøbing Fjord. Katastrofen truede!

► Det første forsøg med kunstigt fjordudløb ved Hvide Sande var ude af kontrol. En ingeniørkommission foreslog at bygge moler i hav og fjord. Rigsdagen vedtog en billigere løsning i 1912. Der skulle kun bygges høfder til reduktion af bredde og dybde inde i selve kanalen. Et umuligt forehavende skulle det vise sig. Man går ikke på kompromis med Vesterhavet.

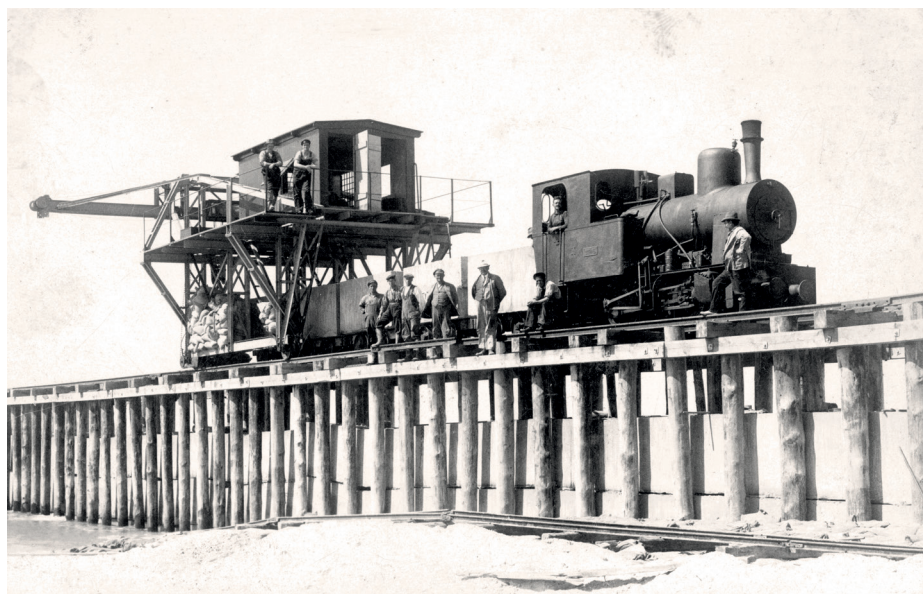
▼ Efter års forgæves kamp mod naturen blev det i foråret 1915 besluttet helt at lukke Hvide Sande. Gennem tre år havde strøm og storm ødelagt høfderne i kanalen lige så hurtigt, som de blev bygget. Nu blev de bygget sammen.

◀ Bag den nye effektive lukning blev der anlagt en dæmning, så nord-syd-vejen over Holmsland Klit kunne genetableres. 15-16 år senere blev denne dæmning ombygget til sluse.

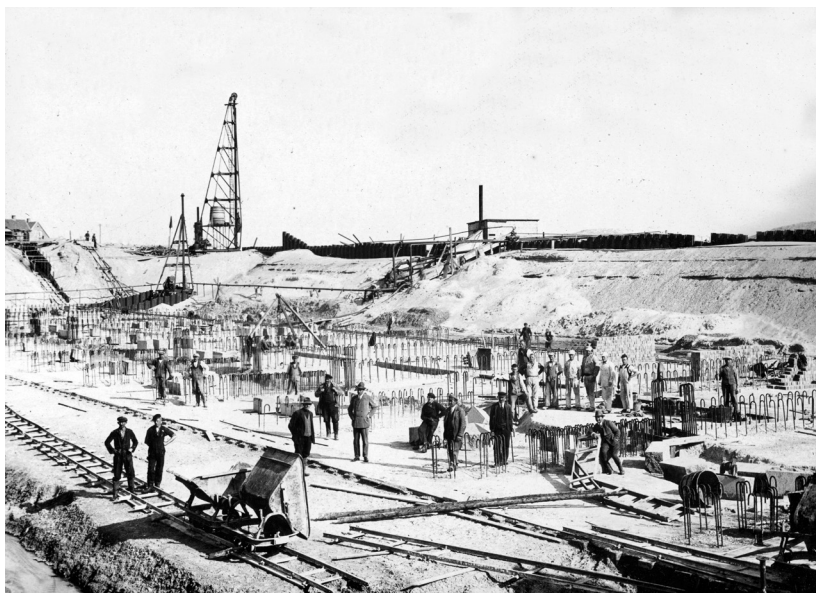
▼ I april 1926 blev det besluttet at genetablere det menneskeskabte udløb ved Hvide Sande. Og denne gang skulle der for alvor investeres. Næsten fem millioner skulle det koste. Den store afvandingsluse tegnede sig for mere end halvdelen af budgettet.

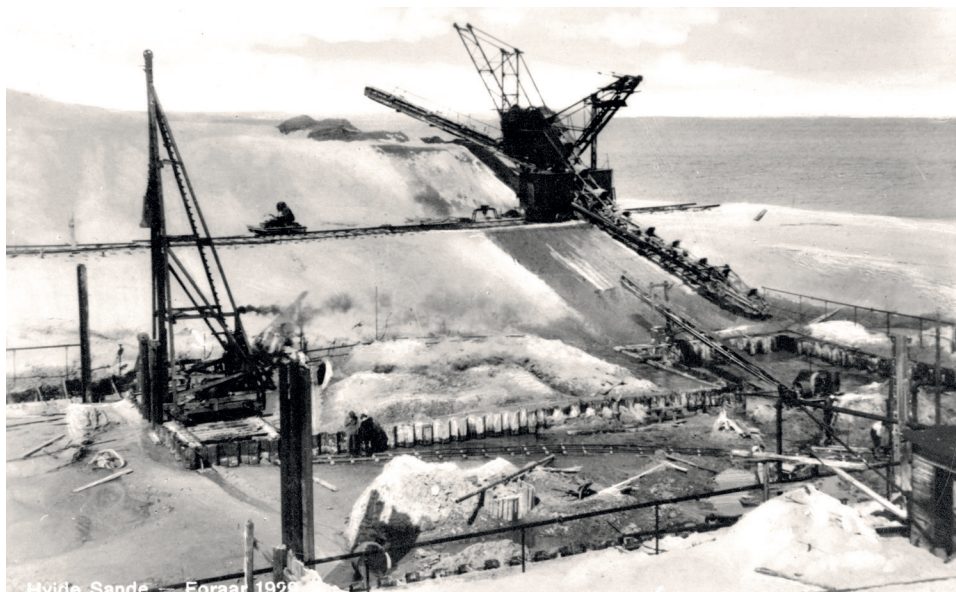

▲ Hvide sande var fyldt med store lokomotiver, kraner, blandemaskiner, rambukke, spandgravemaskiner, sandpumpere og dampbugserbåde i 1929-31. Men det store byggeprojekt var også arbejdsplads for talrige mænd, der måtte smøge ærmerne op.

► Arbejdet med det 1,7 meter tykke betonfundament under afvandingsslusen foregik under havets og fjordens vandspejl. En enkelt gang gik det galt. Den 9. december 1929 pressede storm og højvande fjordens vand over dæmningen, og byggepladsen blev oversvømmet. Alle mand var alarmeret i tide, men man mistede mere end en måneds arbejde.

▲ Den store spandgravemaskine i arbejde ved udgravningen til afvandingsslusen. En rambuk banker 14 meter lange spunsjern ned i undergrunden. Slusen skal ikke stå på sand.

◀ Afvandingsslusen er næsten færdig og klar til at blive sat under vand. Nu er Hvide Sande og områderne rundt om Ringkøbing Fjord klar til at stå imod havets og stormens kræfter.

Hvide Sandes „Fødsel“ 30. August 1931.

Sensommer 1931. Hvide Sande er klar til åbning. Sandpumperen har gravet en rende fra de nybyggede sluser mod vest frem til stranden. De sidste få meter graves med håndkraft.

Kl. 7.25 om morgenen den 30. august 1931 er det lavvande, og fjordens vand står 75 cm højere end havets. Nu er det tid til at åbne forbindelsen. Strømmen tager fat med det samme. Det andet Hvide Sande er en realitet.

Dagbladet Vestkysten den 2. august 1932: Man tager til Hvide Sande for at beundre et Ingeniørværk midt i den øde Klit, og naar man tager derfra, er man forundret over at have været paa Besøg i Danmarks yngste By. [...] Byen derude i Sandklitten er endnu kun Klondyke. Men se – det er Profiler af en By! [...] Der bor tre Købmænd ved Hvide Sande [...] Der er en Søekviperingshandel! En Barber! Seks Fiskeeksportører! En Slagter og en Bager! Et Vaadbinderi! Et Hotel! Et Sømandshjem! – alt sammen mindre end et år efter slusens indvielse.

Den spirende nye by på kanalens sydside fik kajanlæg og slæbested, og allerede i 1933 kunne Ringkøbing Amts Dagblad fortælle om den nye fiskerihavn: "At Fiskerne er glade ved, at Staten saa hurtigt har imødekommet den voksende Fiskeriplads med Støtte, følger af sig selv." Ligesom Berlingske Tidende den 6. september 1936 påpegede: "Fra alle Egne af Landet er eventyrlystne kommet til Hvide sande; man hører Jydsk blandet med Sjællandsk, Fynsk, Lollandsk. Mange forlader hurtigt Stedet, men der kommer stadig nye til."

▲ "Mamrelund" er et af Hvide Sandes besynderlige stednavne. Det optræder første gang på skrift i 1930, men går sikkert lidt længere tilbage. Under byggeriet var den dybe bugt tæt på fjordkysten en populær liggeplads for lystsejlere på tur til Hvide Sande. Så snart slusen var åben, fandt fiskerne vej, og alle gode pladser kom i brug. Også Mamrelund.

► Hvide Sande blev ikke bygget for fiskeriets skyld, men det var fiskerne ligeglade med. De tog imod den nye mulighed for havgående fiskeri fra trygge kajpladser med kyshånd. Allerede i 1938 havde Hvide Sande mere end 50 hjemmehørende både, og i højsæsonen kom lige så mange på sæsonfiskeri. Nu var det så som så med gennemsejling i gennemsejlingsslusen.

Samarbejde

2021 var oksens år i Kina. På Ringkøbing-Skjern Museum var det Hvide Sandes år. Og det var også på tide. Hvide Sande er et omdrejningspunkt i Vestkystturismen, og som museum i Naturens Rige ser vi det som vores store opgave at fortælle den lokale historie til kommunens mange gæster. Og apropos Naturens Rige: Hvide Sande er et af de steder, hvor mødet mellem naturens kræfter og menneskenes bestræbelser på at fravriste naturen et levebrød tager mest dramatisk form. Det krævede et stort statsfinansieret byggeprojekt at få styr på havets og fjordens kræfter – 1920'ernes Storebæltsbro kunne man sige – men så snart sluserne var færdige, var Hvide Sande scene for den lille mands initiativ. Vestjyderne har altid taget chancen, når den bød sig. Hvide Sande er en ung by, men den er fuld af historie.

Derfor er vi også glade for, at samarbejdet med Fiskeriets Hus har udviklet sig yderligere. Ved udgangen af 2021 har Fiskeriets Hus og Ringkøbing-Skjern Museum indgået en samarbejdsaftale, der skal bringe de to institutioner meget tættere på hinanden i 2022. Vi vil arbejde

sammen om udstillinger, formidling og markedsføring, og de to bestyrelser vil indlede et tæt og forpligtende samarbejde. Potentialet er stort. Fiskeriets Hus har samlinger, viden og beliggenhed. De fortæller en af Vestkystens bedste historier. Ringkøbing-Skjern Museum har volumen og statsanerkendelse og dermed adgang til forskellige ressourcer og netværk. Vi taler allerede alvorligt om en egentlig fusion i 2023. Fortsættelse følger...

Caroline E. Larsen kan kontaktes på cl@levendehistorie.dk
Christian Ringskou kan kontaktes på cr@levendehistorie.dk

Noter

1. Ifølge *Dagbladet Ringkøbing-Skjern* den 8. juni 2021. Webartikel: "Tv-serie skaber fyr-lykke: 720.000 seere så Hvide Sande-serien sidste uge".
2. Efter halvanden måned på havnen i Hvide Sande flyttede udstillingen til Lyngvig Fyr, hvor den fortsatte indtil december. Udstillingens tekster, der her bliver til årbogsartikel, er baseret på Holger Ejby Villadsens fremragende artikelserie i *Hardsyssels Årbog* 1983, 1984 og 1998, "Et udsat sted i Danmarks fjerne vest". Alle fotos er fra Ringkøbing-Skjern Museums rige samlinger.

